

75-77. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/730993>

7. Пеньковська, Н. К., & Березовська, Л. В. (2020). Впровадження дуального навчання в коледжі: проблеми і перспективи. У Ф. А. Трішин (ред.), *Роль закладів фахової передвищої та професійної освіти в системі безперервної освіти*: зб. тез та доповідей (с. 40-44). Одеса: ОТК ОНАХТ. URL: https://otfk.od.ua/conference/files/science_conference_2019.pdf

8. Зуб, Т., & Алпатова, П. (2021). Залучення підприємств до співпраці з ЗП(ПТ)О щодо навчання на базі підприємств. У *Співробітництво у професійній освіті: навчання на робочому місці, дуальна освіта, співпраця з роботодавцями*. Міністерство освіти і науки України URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/pto/2021/Konf-Osv.mozhl-novi.horyz.P-PT-O.Ukr.08-09.2021/Spivrob.u.profosviti-navch.na.rob.mistsi.dual.osv.spivpr.robotodav.09.07/Tetyana.Zub-Polina.Alpatova-Zaluch.pidpr.do.spivpr.z.ZP-PT-O.navch.na.bazi.pidpr.09.07.pdf>

УДК 378.016:94

Олена Пометун,

доктор педагогічних наук, професор,

Інститут педагогіки НАПН України

ORCID [0000-0002-4602-6383](https://orcid.org/0000-0002-4602-6383)

Тетяна Ремех,

кандидат педагогічних наук, старший дослідник,

Інститут педагогіки НАПН України

ORCID [0000-0002-5666-6640](https://orcid.org/0000-0002-5666-6640)

ДО ПИТАННЯ СТРУКТУРИ Й ПРЕДМЕТНОГО НАПОВНЕННЯ ПРОФІЛІВ НАВЧАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ТА ІСТОРИЧНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ

Анотація. У тезах наголошено на завданні визначення структури і вмісту профілів громадянської та історичної освітньої галузі у контексті вимог Державного стандарту профільної середньої освіти. Представлено узагальнені результати онлайн опитування вчителів історії, громадянської освіти та правознавства закладів загальної середньої освіти як частини досліджень, спрямованих на обґрунтування моделей відповідних профілів навчання. Зауважується, що проведені дослідження продемонстрували готовність вчителів до переходу на 12-річну профільну освіту, наявність у більшості з них перспективного бачення викладання предметів галузі в 10-12 класах. Визначено напрями подальших досліджень проблеми, серед яких: структура і вміст кожного з обов'язкових предметів галузі, їхнє співвідношення з вибірковим та елективним компонентами профілів, потенціал міжпредметної/міжгалузевої інтеграції.

Ключові слова: профільна освіта; громадянська та історична освітня галузь; модель профілю, предмети і курси.

Abstract. The thesis emphasizes the task of determining the structure and content of civic and historical education profiles in the context of the requirements of the State Standard of specialized secondary education. The article presents the generalized results of an online survey of teachers of history, civic education and jurisprudence of general secondary education institutions as part of research aimed at substantiating models of relevant learning profiles. It is noted that the conducted studies have demonstrated the readiness of teachers to switch to 12-year specialized education, the presence of a promising vision of teaching subjects in the field in grades 10-12. The directions of further research of the problem are determined, including: the structure and content of each of the compulsory subjects of the field, their correlation with the elective components of the profiles, the potential of intersubject/interdisciplinary integration.

Keywords: profile secondary education; civic and historical education; profile model, subjects and courses.

Одним із основних завдань впровадження Державного стандарту профільної середньої освіти (МОН України, 2023) є визначення освітніх компонентів: обов'язкових, спільних для всіх профілів; обов'язкових за обраним профілем відповідно до освітніх галузей; вибіркового, які мають бути відображені в освітніх програмах профільної середньої освіти, зокрема академічного спрямування. Основою для формування профілів навчання є відповідні освітні галузі – одна або декілька, представлені повністю чи частково.

Очевидно, що структура і предметне наповнення профілів навчання сьогодні мають бути оновлені у контексті вимог нового Державного стандарту та соціокультурної ситуації в країні. А це потребує додаткових досліджень, зокрема виявлення позиції вчителів історії, громадянської освіти і правознавства щодо цього питання та їхньої готовності до впровадження нових підходів.

Метою даної публікації є презентація результатів опитування вчителів предметів громадянської й історичної галузі як частини досліджень, спрямованих на обґрунтування вмісту відповідних профілів навчання.

Опитування вчителів було проведено співробітниками відділу суспільствознавчої освіти за допомогою онлайн опитувальника, розміщеного на сторінці відділу суспільствознавчої освіти у Фейсбук (Відділ суспільствознавчої освіти, 2023) у період громадського обговорення проекту Державного стандарту профільної середньої освіти у 2023 р. (МОН, 2023). В змісті опитувальника перші три запитання передбачали збір загальної інформації про респондентів (регіон, педагогічний стаж, тип закладу освіти), у десяти запитаннях були запропоновані варіанти відповідей, а чотири мали формат відкритого запитання. Представимо результати опитування детальніше.

В опитуванні взяли участь 250 осіб з усіх регіонів України, окрім автономної республіки Крим. Найбільше респондентів було із Сумської (26,5 %), Тернопільської (9,2 %) та Черкаської (6 %) областей. Кількість респондентів з Вінницької, Львівської, Рівненської, Дніпропетровської та інших областей України становила приблизно по 4-5%. Цікавим для нас виявився факт, що найактивнішими учасниками опитування були вчителі, педагогічний стаж яких становить більше 25 років (41,4% від усіх респондентів). Щодо типу освітнього закладу, то були представлені як вчителі міських (57,4 %), так і сільських закладів загальної середньої освіти (32,5%), що, на нашу думку, створює об'єктивну картину позиції вчителів щодо цієї проблеми.

Перше серед запропонованих запитань мало на меті з'ясувати, які обов'язкові курси історії, на думку респондентів, мають викладатись у профільно-адаптаційному циклі профільної освіти (10 клас). Відповіді розподілилися так: окремі курси: «Історія України» (70 годин) та «Всесвітня історія» (35 годин) – 65,9%; інтегрований курс «Історія України. Всесвітня історія» (105 годин) – 29,3%. Наведені показники були очікуваними для нас, адже вони продемонстрували традиційний підхід до викладання історії в профільній (старшій) школі. Лише 4 респонденти висловили думку, що на курс «Всесвітня історія» має бути відведено мінімум 70 годин, на історію України – до 105 годин, оскільки історія XX та XXI ст. дуже важлива як для розвитку історичного мислення й низки ключових компетентностей учнів, так і для формування їхньої української громадянської й національної ідентичності.

Питання опитувальника за №№ 5, 7, 9 стосувались спецкурсів історії та громадянської освіти» відповідно у 10-му, 11-му і 12-му класах. Зауважимо, що під спецкурсами розумілися предмети/курси обов'язково-вибіркового та вибіркового компоненту для профілів громадянської та історичної освітньої галузі. Отримані результати представлено в таблиці 1.

Таблиця 1.

**Чи потрібні спецкурси з історії та громадянської освіти в 10, 11, 12 класах
(відповіді респондентів у %)**

Клас	Так	Ні
10	84,3%	15,7%
11	85,2 %	14,8%
12	73,2%	26,8%

Як бачимо, кількісні показники приблизно однакові для 10 і 11 класів й ненабагато менші для 12 класу. Це свідчить, скоріше за все, що відповіді респондентів ґрунтовані на їхньому досвіді впровадження профільних предметів і курсів у попередні роки за Концепцією профільного навчання у старшій школі (МОН України, 2009) та Типовими навчальними планами загальноосвітніх навчальних закладів III ступеню (МОН України, 2010). Відповіді респондентів на запитання анкети за №№ 6, 8, 10 щодо того, які це мають бути курси, містили чималий перелік пропозицій респондентів. Аналіз відповідей на зазначені запитання засвідчив потребу у виокремленні історичних/громадянських/ міжпредметних курсів, що показано у таблиці 2.

Таблиця 2.

**Які спецкурси мають складати профілі громадянської та історичної галузі
(за результатами опитування вчителів)**

клас	Історичні курси	Громадянознавчі курси	Міжгалузеві курси
10	Історія рідного краю Краєзнавство Медіаграмотність (деконструкція історичних міфів) Визначні постаті України Історичні постаті, історичні пам'ятки Державотворення Історія воєн Основи спеціальних історичних дисциплін Історія нації Історія України першої половини ХХ ст. в особах Досліджуємо історію України Українське відродження у ХХ столітті Специфіка роботи з картами, робота з історичними джерелами Історія держави та права в Україні Боротьба України за незалежність та самовизначення Історія Української революції Історія визвольного руху Історія Голокосту Історичне краєзнавство Права людини: історичний аспект	Громадянська освіта Світ моїх прав Правознавство Мої права Права людини Особливості демократії Міжнародне гуманітарне право Ми – громадяни України Вчимося бути громадянами Моя громадянська свідомість: запобігання корупції	Історія мистецтва Історія математики Видатні математики Історія культури Основи соціології Етикет та етика Культурологія Українознавство
11,12 (відповіді аналогічні)	Історія культури Історія природничих наук Історія винаходів та відкриттів	Моя відповідальність Я і демократія	Основи релігієзнавства Основи

для обох класів)	Видатні історики минулого Історія в джерелах Історія філософії Історія держави і права Історія української дипломатії Євроінтеграція України Україна в міжнародних відносинах «Білі плями» української історії Історія епохи очима людини Історія ОУН-УПА Історія українського війська Історія визвольного руху Російсько-українська війна Сепаратизм в Україні 1991–2023рр. Росія як тоталітарна імперія (за А. Капеллером) «Рускій мір» – витоки, становлення прояви (1460ті – 2023рр.)	Світ моїх прав Будуємо громадянське суспільство	культурології Світові релігії Фінансова грамотність Культура добросусідства
------------------	---	--	--

На основі аналізу наведеного переліку можна зробити кілька попередніх висновків. По-перше, вчителі-респонденти оперують назвами тих курсів, які були запроваджені в систему допрофільної та профільної підготовки у попередні роки як курси за вибором учнів (наприклад, «Ми – громадяни України» (9 клас), «Вчимося бути громадянами» (7–8 клас), «Мої права» (10–11 клас) та ін.). Програми низки таких курсів уміщено в Збірнику навчальних програм курсів за вибором для учнів 10–11 класів суспільно-гуманітарного напрямку (у трьох частинах), виданого Міністерством освіти і науки України у 2010 році (Збірник, 2010). По-друге, назви окремих курсів, запропонованих респондентами, прямо відображають сьгоднішні українські реалії й частково є відповіддю на виклики, що постали перед українським суспільством у зв'язку спричиненим агресією Російської Федерації проти України (наприклад, «Історія воєн», «Російсько-українська війна», «Сепаратизм в Україні 1991–2023рр.», «Росія як тоталітарна імперія», «Рускій мір» – витоки, становлення прояви (1460ті – 2023рр.)), пов'язані з процесом консолідації українського суспільства (наприклад, «Державотворення») чи європейським вектором України (наприклад, «Євроінтеграція України»). Варто принагідно зауважити, що розгляд сучасних подій, які не мають відповідних виважених історичних й експертних оцінок, є надскладним завданням як для вчителя, так і для учнів.

Переважає більшість респондентів посіли суголосну позицію у відповідях на запитання: №11 «Чи має бути в 11 класі обов'язковий курс історії для всіх профілів» (так – 89,6%; лише в профільних класах громадської й історичної галузі – 9,6%; 0,8% (2 респонденти) зазначили, що це має бути лише курс «Історія України» та №13 «Чи має бути в 12 класі обов'язковий курс з історії для всіх профілів» (так – 82%; лише в профільних класах громадської й історичної галузі 16%). Щодо обов'язкового курсу громадянської освіти, то відповіді були такими: №12 «Чи має бути в 11 класі обов'язковий курс громадянської освіти для всіх профілів» (так – 68,4%; лише в профільних класах громадської й історичної галузі 30,8%); №14 «Чи має бути в 12 класі обов'язковий курс громадянської освіти для всіх профілів» (так – 56,4%; лише в профільних класах громадської й історичної галузі – 40%). Наведені відповіді на запитання №№12,14 свідчать, на нашу думку, про посилення ролі громадянської освіти в українському суспільстві не лише як засобу розвитку громадянської

компетентності як ключової, а й у становленні національної і громадянської ідентичності українців в умовах російсько-української війни.

На жаль, ці дані опитування напряду суперечать пропонованій Державним стандартом кількості годин. Як зазначалось вище, більшість респондентів послуговувалася бажаною кількістю годин на навчання історії в 10-12 класах – 105/70/70. Така кількість є мінімальною як виходячи з потреб формування в учнів національної ідентичності, так і реалізації обов'язкових результатів стандарту, які до того ж (за документами останнього часу) будуть перевірені у всіх учнів у ході ЗНО/НМТ. А це означає, що годин на вивчення громадянської освіти немає зовсім.

Відповідаючи на запитання №15 щодо переліку спецкурсів для класів не гуманітарних профілів (математичний, природничий тощо)», респонденти навели ті ж назви, що й у попередніх відповідях (таблиця 2).

І, нарешті, у запитанні №17 ми поцікавились «Коли, на Вашу думку, учні мають скласти зовнішнє незалежне оцінювання з історії» й отримали прогнозовану для нас відповідь, де більшість респондентів (76,4 %) вважають, що це має бути по закінченню 12 класу (відповідно по закінченню 10 класу – 4%; по закінченню 11 класу – 19,6%). Тобто переважна більшість учасників проведеного нами опитування вважає, що ЗНО (нині (НМТ) мають підсумовувати вивчення учнями історії в школі.

Можна констатувати, що результати проведеного нами опитування та дослідження підходів до формування профілів академічного спрямування з громадянської та історичної освітньої галузі, що нині триває, певною мірою сприятиме розв'язанню проблеми архітектоніки й предметного наповнення означених профілів. Зокрема, результати опитування продемонстрували готовність вчителів до переходу на 12-річну профільну освіту, наявність у більшості з них перспективного бачення викладання предметів галузі в 10-12 класах. Водночас як проблеми, які потребують подальших досліджень, постають: моделі профілів, що можуть сформуватись на основі громадянської та історичної освітньої галузі; перелік вибірових курсів, що доповнять обов'язкові; гостра суперечність між декларованими Державним стандартом обов'язковими результатами навчання і кількістю годин за пропонованим навчальним планом. Предметом вивчення є також структура і вміст кожного з обов'язкових курсів/предметів галузі, їхнє співвідношення з вибіровим та елективним компонентами профілів, потенціал міжпредметної/міжгалузевої інтеграції.

Список використаних джерел

1. Відділ суспільствознавчої освіти Інституту педагогіки НАПН України. Відділ суспільствознавчої освіти пропонує пройти опитування «Громадянська та історична освітня галузь. Проект Державного стандарту профільної середньої школи». URL: https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=pfbid0oaMrXcF5d8G8dHCDhW3BG3GCVNfXaHf6BrWyzrqhexS6VQhDR22U3RsBQrMRYKvml&id=107552070892087
2. Міністерство освіти і науки України (2009, 11 вересня). Про затвердження нової редакції Концепції профільного навчання у старшій школі (№854). URL: <http://mon.gov.ua/index.php/ua/diyalnist/osvita>
3. Міністерство освіти і науки України (2010, 27 серпня). Про затвердження Типових навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів III ступеню (№834). URL: <http://mon.gov.ua/index.php/ua/diyalnist/osvita>
4. Збірник навчальних програм курсів за вибором для учнів 10–11 класів суспільно-гуманітарного напряду (2010). Міністерство освіти і науки України.
5. Міністерство освіти і науки України. Проект. Державний стандарт профільної середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennya/2023/10/30/HO-proyekt.Derzhstandartu.profilnoyi.serednoyi.osvity-30.10.2023.pdf>